

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Trest odnětí svobody na doživotí

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program: **SOCIÁLNÍ POLITIKA A SOCIÁLNÍ PRÁCE**

Autor: Kateřina Pečenková

Vedoucí práce: JUDr. Ing. Daniel Prouza, Ph.D.

České Budějovice 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci s názvem „*Trest odnětí svobody na doživotí*“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé bakalářské práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 12. 8. 2019

.....

Kateřina Pečenková

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat svému vedoucímu práce JUDr. Ing. Danielu Prouzovi, Ph.D., za odborné vedení a pomoc s vypracováním. Také bych chtěla poděkovat své rodině a svému příteli, bez jejichž podpory bych nebyla schopná tuto práci vypracovat.

Trest odnětí svobody na doživotí

Abstrakt

Trest odnětí svobody na doživotí představuje nejpřísnější trestní sankci, kterou lze v českém právním řádu uložit, patří do systému výjimečných trestů, mimořádnou závažnost jeho uložení předesílá sám zákonodárce. V České republice je uložení doživotního trestu převážně ojedinělým jevem, a proto je důležité věnovat zvýšenou pozornost jeho právní úpravě, která je v Čechách značně rozvinutá. Stejně tak je důležité zajistit těmto osobám, které prochází doživotním uvězněním zajištění sociálních služeb, pomoci a péče sociálního pracovníka, který plní jednu z nejdůležitějších rolí v životě vězněného, umožňuje mu kontakt se sociálním prostředím mimo věznic, stejně tak s orgány veřejné správy a mimo jiné zajišťuje pro odsouzeného návazné sociální služby po případném propuštění i během pobytu ve vězení. Tyto služby směřují ke zvýšení kvality života odsouzeného.

Tato bakalářská práce má představovat dokument, který může sloužit budoucím sociálním pracovníkům ve vězeňství jako případný doplňkový materiál ke studiu a přípravu na jejich práci. Obsahuje přehled důležitých informací, které by tento pracovník měl znát, a na které by mohl dále navazovat. Tato práce obsahuje právní úpravu jak doživotního trestu, tak i sociální práce a s tím spojené povinnosti a práva. Dále pak jsou zde definovány důležité pojmy, které je při výkonu funkce sociálního pracovníka potřeba znát a porozumět jim, zejm. zacházení s vězni a programy zacházení.

Práce je vypracována metodou analýzy dokumentů, především zákonů, judikatury, odborných časopisů a knih. Představuje syntézu informací, které je potřeba k výkonu funkce sociálního pracovníka znát a ovládat.

Právní úprava trestu odnětí svobody na doživotí je v českém právním řádu dokonale uspořádána, což mi zjednodušilo práci se zákony a navazujícími předpisy.

Překvapil mě však nedostatek dokumentů obsahující úpravu sociální práce ve vězeňství. Tento nedostatek je podle mého názoru potřeba zdokonalit.

Klíčová slova

Trest odnětí svobody, doživotní trest, výjimečný trest, sociální práce ve vězeňství, programy zacházení

Sentence of Life Imprisonment

Abstract

Life imprisonment presents the most severe penalty that can be imposed according to the Czech legislation. It belongs to the system of capital punishments and the extreme severity of its imposition is subject to the legislator himself. In the Czech Republic, the imposition of life imprisonment is a unique phenomenon. A meticulous attention should be thereby paid to its legislation, which is exceptionally complex in the Czech Republic. It is equally important to provide persons who are serving the term of life imprisonment with social services, aid and a social worker, who plays one of the most important roles in the life of the convicted. The social worker enables the convicted to communicate with the social environment outside the penitentiary, to communicate with public administration bodies and, in addition, he provides the convicted with follow-up social services after his/her release or while serving the term. These services aim at the quality improvement of the life of the convicted.

This bachelor thesis presents a document that may serve future social workers in the prison service as a supplementary material to their studies and work. It includes the overview of important information that the specific social worker should know and subsequently develop. This thesis encompasses the legislation of both – life imprisonment and social work and associated rights and duties. Moreover, this thesis defines specific terms that the social worker should know and understand – the treatment of prisoners and treatment programmes in particular.

The thesis followed the method of document analysis, the analysis of laws, judicature, scholarly journals and books. It synthesises pieces of information that are necessary for a social worker to know and understand.

The legislation of life imprisonment is carefully drafted in the Czech Republic, which tremendously helped me with dealing with related laws and regulations.

On the other hand, what surprised me was a lack of documents related to the legislation governing the social work in the prison service. In my opinion, this lack of documents in the designated area needs to be completed.

Key words

Imprisonment, sentence of Life Imprisonment, exceptional punishment, social work in prison, treatment program

Obsah

Úvod.....	9
1. Historický vývoj a účel trestu odnětí svobody na doživotí.....	10
1.1 Vývoj v českých zemích.....	10
1.2 Účel trestu odnětí svobody na doživotí.....	13
2. Systém, funkce a druhy trestních sankcí.....	15
3. Trest odnětí svobody a jeho výkon.....	18
3.1 Výjimečné tresty	20
3.1.1 Trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let	22
3.1.2 Trest odnětí svobody na doživotí	22
3.2 Vztah doživotního trestu a trestu smrti.....	24
3.3 Trest odnětí svobody na doživotí a lidská práva	25
4. Sociální dopady doživotního trestu na pachatele	30
4.1 Podmíněné propuštění z výkonu trestu	30
4.2 Náprava pachatele a možnost reintegrace do společnosti.....	31
5. Role sociálního pracovníka	33
5.1 Historie působení sociálního pracovníka ve vězeňství	33
5.2 Sociální práce ve vězeňství	35
5.2.1 Využívané metody	35
5.2.2 Požadavky na výkon funkce sociálního pracovníka	38
5.2.3 Práva a povinnosti sociálního pracovníka	39
6. Programy zacházení s odsouzenými	43
6.1 Standardní program zacházení	43
6.2 Zacházení s doživotně odsouzenými	45
Závěr	47
Seznam použitých zdrojů.....	48
Seznam zákonů a judikatury.....	53
Seznam zkratk	55

Úvod

Text práce je zaměřen na trest odnětí svobody na doživotí jakožto nejpřísnější možnou sankcí, kterou lze uložit v trestním řízení pachateli trestného činu. Jedná se o výjimečný právní nástroj, jehož smyslem je chránit společnost před pachateli nezávažnějších trestných činů. Výkon trestu doživotně odsouzených vyžaduje specifické metody zacházení s odsouzenými, aby byl dosažen účel výkonu trestu.

Dále pak popisuje úlohu sociálního pracovníka ve vězenství, který je specializovaným pracovníkem Vězeňské služby, poskytuje sociálně právní poradenství, je garantem sociální práce. Udržuje kontakty s blízkými osobami vězňů, vede výstupní pohovor a připravuje podklady pro propuštění. Dodržuje zásady profesní etiky, vede dokumentaci, je odborným radcem ředitele věznice. Sociální pracovník rovněž vypracovává sociální anamnézu a diagnózu, podílí se na tvorbě koncepcí vězeňské práce. Sociální pracovníci jsou svou úlohou při výkonu trestu naprosto nezastupitelní.

Toto téma se stalo cílem mého zájmu pro jeho obsáhlost a přišlo mi důležité vytvořit dokument, který čtenářům nabídne komplexní zpracování a současně analýzu geneze vývoje trestu odnětí svobody na doživotí a platné a účinné právní úpravy v České republice v kontextu sociální práce.

Práci bude možné využít pro sociální pracovníky v oblasti vězeňství.

1. Historický vývoj a účel trestu odnětí svobody na doživotí

1.1 Vývoj v českých zemích

Základem trestního práva v českých zemích se stal trestní zákon ze dne 27. 5. 1852 (z. č. 117/1852 Sb.). Byl novelou trestního zákoníku z r. 1803 a lišil se od něho jen formálně: pojednával již jen o právu hmotném a ponechal procesní právo zvláštní úpravě. Na rozdíl od zákoníku z r. 1803 rozlišuje již nejen zločiny a přestupky, ale i přečiny. (Malý, 1995)

Zločiny se trestaly smrtí (oběšením), nebo žalářem. Ten se dělil na dva stupně, na žalář a těžký žalář (Raszková, Hoferková, 2018), doživotní a dočasný od šesti měsíců do dvaceti let. V těžkém žaláři byl odsouzený držen s železy na nohou, nebylo mu povoleno s kýmkoli komunikovat, pouze jen ve zvláštních a závažných případech. (Francek, 1999) Trest žaláře přesahující jeden rok se vykonával v zemských trestnicích a vyšší tresty se vykonávaly v císařsko-královských kriminálech. (Raszková, Hoferková, 2018)

Trest doživotního žaláře byl stanoven u devíti skutkových podstat. Doživotím byl trestán pachatel, který spáchal trestný čin:

- zhářství, při němž byla způsobena značná škoda či opakované zhářství (v případech běžného zhářství byl stanoven žalář 10 – 20 let a zhářství, které způsobilo smrt člověka nebo směřovalo k plenění, se trestalo smrtí),
- úmyslné poškození cizího majetku a úmyslné způsobení nebezpečí na železnici, pokud došlo k poškození jiného na zdraví a pokud byly okolnosti zvlášť přitěžující,
- loupež s následkem těžkého poškození na zdraví,
- násilné smilstvo s následkem smrti,
- násilné smilstvo s osobou téhož pohlaví s následkem smrti,
- vražda manželského dítěte matkou po porodu,
- podvod křivou přísahou, byla-li způsobena škoda velmi důležitá,
- úmyslné poškození zdraví nebo majetku většího rozsahu užitím třaskaviny jako trhavého prostředku, mělo-li za následek smrt člověka (zákon č. 134/1855 ř. z. O opatřeních proti obecně nebezpečnému užívání třaskavin a obecně nebezpečnému

zacházení s nimi)

- některé vojenské zločiny proti vojenské kázni v době míru (Vojenský trestní zákon o zločinech a přečinech č. 19/1855 ř. z.) (Kalvodová, 1995)

V roce 1918 měla Československá republika sedm trestnic určených k výkonu trestů delších než jeden rok odnětí svobody a doživotních trestů. Všechna tato zařízení byla zastaralá a v řadě případů nevyhovovala potřebám pro zacházení s vězni. (Raszková, Hoferková, 2018)

V roce 1919 byl přijat zákon o podmíněném odsouzení a propuštění (z. č. 562/1919 Sb.) ve snaze o posílení výchovné funkce trestu. Pokud si provinilec odpykal alespoň dvě třetiny trestu, v případě doživotí alespoň 15 let, mohl být podmíněně propuštěn. V praxi se však uplatnění tohoto zákona příliš neosvědčilo. (Francek, 1999) V období první republiky byla přijata řada dalších vedlejších zákonů, které se určitým způsobem dotkly doživotního odnětí svobody, nejvýznamnější z nich byly zákon č. 269/1919 Sb., o padělání peněz a cenných papírů, zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky, zákon č. 123/1931 Sb., o státním vězení a zákon č. 91/1934 Sb., o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech. (Kalvodová, 1995)

V roce 1937 byla vypracována tzv. úřednická osnova trestního zákona, rozlišovala tresty hlavní a vedlejší. Hlavními tresty byly tresty na svobodě, trest peněžitý a trest smrti. Tresty na svobodě zahrnovaly žalář, tuhé vězení, vězení a státní vězení. Doživotí se vykonávalo jak v žaláři, tak i ve státním vězení. (Kalvodová, 2002)

Tento rozvoj československého vězeňství byl přerušen dobou nacistické okupace. Trestní sazby byly nepřiměřeně přísné, i za nedbalostní delikty následoval mnohdy trest smrti. (Francek, 1999)

Po válce došlo k obnovení právního pořádku z první republiky. Ochranu nově zavedených ekonomických poměrů měl zajišťovat z. č. 165/1946 Sb. o trestní ochraně národních podniků, znárodněných podniků a podniků pod národní správou. Tento zákon stíhal i doživotními tresty každého, kdo se úmyslně nebo z nedbalosti dopustil poškození budov, zařízení, strojů, náradí nebo věcí, jichž se užívalo k provozu uvedených podniků a tento čin spáchal za zvláště přitěžujících okolností. (Kalvodová, 1995) Dále pak reagovalo Ústavodárné národní shromáždění na soudobé požadavky legislativní činnosti, například přijetím zákona č. 15/1947 Sb. o stíhání černého obchodu a podobných pletich,

který také upravoval doživotní trest. (Francek, 1999)

V roce 1950 schválilo Národní shromáždění čtyři trestněprávní předpisy, kterými byly zrušeny všechny dřívější trestněprávní předpisy: z. č. 86/1950 Sb., trestní zákon, z. č. 87/1950 Sb., trestní řád, z. č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní a z. č. 89/1950 Sb., trestní řád správní. (Kalvodová, 2002) Dle zákona č. 86/1950 Sb. bylo možné uložit trest odnětí svobody na doživotí nebo dočasně maximálně na 25 let. Podle §29 odst. 2 „*místo trestu smrti stanoveného v zákoně uloží soud trest odnětí svobody na doživotí nebo na patnáct až pětadvacet let, kdyby byl trest smrti vzhledem k osobě pachatele nebo k závažnosti polehčujících okolností nepřiměřeně přísný*“ a dle odst. 3 „*těhotné ženě nelze uložit trest smrti; v takovém případě nastupuje místo trestu smrti stanoveného v zákoně trest odnětí svobody na doživotí...*“ Novelou trestního zákona č.63/1956 Sb. byl zrušen trest odnětí svobody na doživotí a byl nahrazen trestem odnětí svobody na 25 let. (Kalvodová, 2002)

Další změny trestněprávních norem proběhly v šedesátých letech, kdy byl přijat trestní zákon (č. 140/1961 Sb.) a trestní řád (č. 141/1961 Sb.). Obdobná struktura trestního zákona, kterou měl zákon č. 140/1961 Sb. se objevuje i v novém trestním zákoníku z roku 2009. (Francek, 1999) Dle zákona č. 140/1961 Sb. trest odnětí svobody na doživotí mohl soud uložit pouze pachateli, který spáchal trestný čin vraždy podle § 219 odst. 2, nebo který při trestném činu vlastizrady (§ 91), teroru podle § 93, teroristického útoku (§ 95), obecného ohrožení podle § 179 odst. 3 nebo genocidy (§ 259) zavinil smrt jiného úmyslně, a to za podmínek, že stupeň nebezpečnosti takového trestného činu pro společnost byl mimořádně vysoký... nebo uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad patnáct až do dvaceti pěti let. Další trestné činy dále definuje odst. 4. V tomto období byl přijat i další významný zákon, a to zákon č. 56/1965 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 140/1961 Sb. (Chmelík a kol., 2009) Zákon upravoval doživotní trest v paragrafu 63, byl účinný do konce roku 1999, kdy od 1. 1. 2000 vstoupil v účinnost zákon č. 169/1999, o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. Dnes je účinná poslední novela zákona o výkonu trestu odnětí svobody z roku 2017, zákon č. 58/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony (viz. dále). (Rozsková, Hoferková, 2018)

Zásadní změny v trestním právu nastaly, jak uvádí Chmelík a kol. (2009), po listopadu 1989, tehdy došlo alespoň z části k navrácení demokratických funkcí trestního práva. Základní náprava trestního práva byla dosažena zákonem č. 175/1990 Sb., který zrušil trest smrti a uložené tresty smrti byly změněny na doživotní. (Chmelík a kol., 2009)

Nejnovější trestní zákoník, zákon č. 40/2009 Sb., upravuje doživotní trest v paragrafu 54, odst. 3 a odst. 4, výkon trestu odnětí svobody pak upravuje v paragrafu 56. (viz. dále.)

1.2 Účel trestu odnětí svobody na doživotí

Trestní zákon, který byl schválen v roce 1950, stanovuje svůj účel již v prvních větách, ve kterých je uvedeno, že „*Chrání lidově demokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu a jednotlivce a vychovává k dodržování pravidel socialistického soužití.*“ Mezi prostředky k dosažení tohoto účelu patří nejen výkon trestu. (Francek, 1999) Přesněji pak účel trestu definuje zákon č. 86/1950 Sb. Trestní zákon v § 17 takto: *Účelem trestu je zneškodnit nepřátele pracujícího lidu, zabránit pachateli v dalším páčání trestných činů a vychovávat ho k tomu, aby dodržoval pravidla socialistického soužití a působit výchovně na ostatní členy společnosti.*

Trestní zákon z roku 1961 stanovil účel trestu jednak v paragrafu 1 o účelu trestního zákona a v paragrafu 23 o účelu trestu. (Lata, 2007) Účel trestu dle paragrafu 23 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona zněl takto: „*(1) Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.*“

Problematika účelu trestání zaujímala v trestněprávní i filozofické historii vždy zvláštní místo. Nejznámější teorie o důvodech a účelu trestání lze rozdělit z hlediska jejich podstaty a historického vývoje na absolutní, relativní a smíšené. Absolutní teorie se pokouší sdělit: „*trestá se, protože bylo spácháno zlo*“. Relativní teorie účelu trestu definuje: „*trestá se, aby nebylo páčáno zlo*“ a teorie smíšené spojují myšlenku odplatného trestu a trestu účelného. (Novotný a kol., 2003)

Dle právního slovníku je účelem trestu chránit společnost před trestnou činností prostředky zabraňujícími pachateli v jejím dalším páčání, vychovávajícími jej k řádnému životu a zároveň výchovně působícími na ostatní členy společnosti. Předpokladem žádoucího pozitivního působení trestu na pachatele i společnost v

konkrétní trestní věci je vždy jeho spravedlivost, včasnost a propojení s ostatními netrestními, především sociálními a ekonomickými opatřeními. (Válková, 2009)

2. Systém, funkce a druhy trestních sankcí

Systémem trestů se rozumí výčet jednotlivých druhů trestů, jejich uspořádání (podle závažnosti, podle zájmů, které trest postihuje) a vzájemné vztahy mezi nimi. (Novotný a kol., 2003)

Trestní právo a jeho sankce jsou jedním z nejvýznamnějších nástrojů sloužících k udržení společenského pořádku, k ochraně základních právních hodnot a zájmů společnosti. Bez trestněprávních prostředků by nebylo řádné soužití v lidské společnosti uskutečnitelné. Ochrany společnosti před trestnými činy má být dosahováno jak pohrůzkou trestními sankcemi, tak jejich ukládáním a výkonem. (Šámal a kol., 2012)

Druhy trestních sankcí jsou uvedeny v zákoně číslo 40/2009 Sb. TZ v § 36: *Trestními sankcemi jsou tresty a ochranná opatření. Podle čl. 39 Usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení LZPS jako součásti ústavního pořádku České republiky jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit. Pachateli nelze uložit kruté a nepřiměřené trestní sankce. Výkonem trestní sankce nesmí být ponížena lidská důstojnost. (Bělík a kol., 2017)*

Trest je negativním následkem nevyžádaného chování, se značnou mírou nadsázky jej můžeme považovat za odplatu. Pojem trest lze vyložit v různých slova smyslech; nejčastěji se bude jednat o smysl morální, přestupkový či trestní/soudní. Termínem trest z trestněprávního hlediska rozumíme *zákonem předvídatelný právní následek předchozího jednání pachatele, jenž je trestným činem. (Jílovec, 2017)*

Trestní zákoník (z. č. 40/2009 Sb.) v §52 rozlišuje tyto druhy trestů: *odnětí svobody, domácí vězení, obecně prospěšné práce, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci, zákaz činnosti, zákaz pobytu, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání, ztrátu vojenské hodnosti, vyhoštění. Trestem odnětí svobody se rozumí a) nepodmíněný trest odnětí svobody b) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody c) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. Zvláštním typem trestu odnětí svobody je výjimečný trest (§ 54 zákona č. 40/2009 Sb.)*

Ochranná opatření jsou samostatnou kategorií trestních sankcí, které je možno uložit jak trestně odpovědným osobám, tak osobám, které nejsou trestně odpovědné (pro

nepříčetnost nebo nedostatek věku). Ochranná opatření ukládá trestní soud a v rámci soudnictví ve věcech mládeže soud pro mládež. (Bělík a kol., 2017) Jsou ukládána samostatně jako jeden možný prostředek ochrany nebo místo trestu, nebo jsou ukládána vedle trestu. Ochrannými opatřeními jsou ochranné léčení (§ 99), zabezpečovací detence (§ 100), zabránění věci (§ 101), zabránění náhradní hodnoty (§ 102), zabránění spisů a zařízení (§ 103 z. č. 40/2009 Sb. TZ). (Chmelík, 2009) Uložením a výkonem se sleduje především prevence, nejvýznamnější je tedy jejich složka terapeutická, výchovná a zabezpečovací. Konečným efektem má být odstranění nebo snížení nebezpečí dalšího porušení či ohrožení zájmů chráněných trestním zákoníkem, ale také léčba a izolace osob nepříčetných nebo osob se sníženou příčetností, ta vystupuje do popředí u zabezpečovací detence. (Bělík a kol., 2017)

Vedle pojmu trestní sankce rozlišujeme také pojem alternativní sankce, jsou to tresty, které nejsou spojeny s odnětím svobody a neznamenaají izolaci pachatele od společnosti (zvl. peněžitý trest, obecně prospěšné práce, podmíněné odsouzení, podmíněné odsouzení s dohledem, zákaz činnosti, zákaz pobytu, propadnutí věci). Hlavní důvod ukládání alternativních trestů lze spatřovat v tom, že nemají nevýhody odnětí svobody, jejich výkon je spojen s nižšími náklady a nejsou překážkou pro opětovné začlenění pachatele do společnosti, naopak mu účinně napomáhají. (Novotný a kol., 2003)

Raszková a Hoferková (2018) ve své knize popisují tyto funkce trestu:

- a) Odplatná (vyrovnávací, retributivní)
- b) Regulativní (ochranná)
- c) Preventivní – spočívá v neodvratitelnosti trestu, a ne v jeho tvrdosti
- d) Restorativní (restituční, kompenzační, rehabilitační, nápravná, obnovující) – usiluje o znovuobnovení narušeného sociálního vztahu mezi pachatelem a poškozeným
- e) Výchovná
- f) Morální – není jí přikládána tak velká důležitost, jakou zasluhuje
- g) Represivní – představuje izolaci pachatele od společnosti
- h) Odstrašující – ve smyslu rčení: „zločin se nevyplácí“ odrazuje uložený trest

pachatele, či potencionální pachatele. (Raszková, Hoferková, 2018)

Ad a) Jejím cílem je eliminovat nebo alespoň kompenzovat negativní emoce poškozených nebo pozůstalých. Tuto funkci nejvýrazněji naplňuje trest odnětí svobody, včetně možnosti uložení trestu doživotí. Druhý důležitý aspekt vyrovnávací funkce trestu spočívá v poskytnutí příležitosti, prostoru a času pachateli k očistnému zpytování svědomí, postupnému vyrovnávání se s pocitem viny a přijetí odpovědnosti za svůj čin se všemi důsledky. (Hála, 1999)

Ad b) Regulativní funkce představuje samotný výkon trestu, tedy umístění odsouzeného do výkonu trestu. (Raszková, Hoferková, 2018) Regulativní funkce, silněji než funkce vyrovnávací, vyzdvihuje cíl chránit společnost před zločinem. Chce trestnou činnost minimalizovat, tedy alespoň ji posunout pod společensky akceptovatelné meze. (Hála, 1999)

Ad e) Myšlenka výchovné funkce trestu vzniká až v určité etapě vývoje společnosti, její vznik je spojován s relativní teorií trestu, ve které je formulován účel trestu, tedy cíle trestu prospěšné pro společnost a tím i oprávněnost trestu. Realizaci výchovné funkce trestu odnětí svobody představuje soubor aktivit, podmínek a zásad, které musí být využity, aby trest odnětí svobody měl výchovný účinek. Výchovná funkce trestu je realizována v procesu zacházení s odsouzenými (viz. dále). (Černíková, 2005)

3. Trest odnětí svobody a jeho výkon

Trest odnětí svobody představuje univerzální druh trestu, protože je možné ho uložit za každý trestný čin, a to jak přečin, tak i zločin a kterémukoli dospělému i mladistvému pachateli. Zároveň je však druhem trestu nejpřísnějším, proto zákon předpokládá, že bude ukládán pouze v případě, že mírnějšími druhy trestu nespojenými s odnětím svobody nelze dosáhnout účelu trestu (Šámal a kol., 2012)

Trest odnětí svobody v trestním zákoníku existuje ve čtyřech formách: odnětí svobody s podmíněným odkladem výkonu (podmíněné dosouzení § 81), podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody s dohledem (§ 84), odnětí svobody nepodmíněně (§ 55) a odnětí svobody jako náhradní trest k peněžitému trestu (§ 69 z. č. 40/2009 Sb.), byť i tato třetí forma je ve své podstatě nepodmíněným trestem. Trest odnětí svobody je také součástí subsystému výjimečných trestů (viz. dále). (Kalvodová, 2002)

Podstata podmíněného odsouzení spočívá v tom, že soud sice vynese odsuzující rozsudek, ale výkon trestu odnětí svobody odloží pod podmínkou (přesněji: výkon trestu promine pod podmínkou), že se bude odsouzený během stanovené zkušební doby chovat řádně a vyhoví stanoveným požadavkům. Podmíněné odsouzení je významným prostředkem převychovy či výchovného ovlivnění pachatelů. (Novotný a kol., 2003)

Výkon trestu odnětí svobody je upraven jednak v zákoně číslo 40/2009 Sb. trestním zákoníku, ale také v zákoně číslo 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody. Řád výkonu trestu odnětí svobody je potom upraven ve vyhlášce Ministerstva spravedlnosti číslo 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, *tato vyhláška upravuje působnost a úkoly zaměstnance Vězeňské služby České republiky (dále jen „Vězeňská služba“), rozumí se jím i příslušník Vězeňské služby, pokud jednotlivá ustanovení nestanoví jinak.*

V zákoně číslo 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody v § 16 nalézáme formulaci sociálních podmínek odsouzených a poskytování zdravotních služeb, které vypadají takto:

1. *„Odsouzeným se poskytuje pravidelná strava za podmínek a v hodnotách, které odpovídají požadavku udržení zdraví a přihlížejí k jeho zdravotnímu stavu, věku a obtížnosti vykonávané práce. V rozsahu, v jakém to umožňuje provoz věznice, se přitom přihlíží k požadavkům kulturních a náboženských tradic odsouzených.*

2. *Jsou-li pro to vytvořeny ve věznici odpovídající stavební, materiální a hygienické podmínky, umožní se zejména odsouzeným umístěným ve výstupních odděleních věznic, aby si stravu připravovali sami z potravin dodaných věznicí.*
3. *Každý odsouzený musí mít zabezpečeno lůžko a uzamykatelnou skříňku k uložení osobních věcí.*
4. *Odívání odsouzených musí odpovídat klimatickým podmínkám a musí dostatečně chránit jejich zdraví.*
5. *Odsouzeným se zabezpečuje denně osmihodinová doba ke spánku, doba potřebná k osobní hygieně a úklidu, stravování, nejméně jednodinová vycházka a přiměřené osobní volno.*
6. *Odsouzený má právo na zdravotní služby v rozsahu a za podmínek stanovených zvláštním právním předpisem s přihlédnutím k omezením vyplývajícím z účelu trestu.*
7. *Odsouzený s těžkým zdravotním postižením má právo na zajištění přiměřených podmínek umožňujících důstojný výkon trestu.*
8. *Odsouzenému, který není zařazen do práce, neodmítl bez závažného důvodu práci a neměl v období jednoho kalendářního měsíce jiný příjem nebo jiné finanční prostředky ve výši alespoň 100 Kč, poskytuje věznice jedenkrát za měsíc balíček, který obsahuje základní věci osobní potřeby.*
9. *O závažném onemocnění odsouzeného nebo o jeho úrazu vyžadujícím hospitalizaci vyrozumí věznice bez odkladu osobu, kterou odsouzený určil, nebo jeho osobu blízkou; osobu blízkou nevyrozumí, pokud ji odsouzený požádal, aby tak neučinila. Věznice vždy vyrozumí bez odkladu některou z těchto osob, jakož i státního zástupce, který vykonává dozor nad dodržováním právních předpisů při výkonu trestu, v případě, že dojde k úmrtí odsouzeného.*
10. *Sociální pracovník věznice zajišťuje odsouzenému právo na poskytování sociálního poradenství, pomoci a podpory v rozsahu stanoveném zákonem upravujícím poskytování sociálních služeb. “*

Zákon číslo 40/2009 Sb. Trestní zákoník v § 55 odst. 1 definuje, že *nepodmíněný trest*

odnětí svobody se ukládá nejvýše na dvacet let, jestliže nejde o mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody (§ 59), ukládání trestu odnětí svobody pachateli trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny (§ 108) nebo o výjimečný trest (§ 54).

Dle zákona číslo 40/2009 Sb. trestního zákoníku § 56 ods. 1. *nepodmíněný trest odnětí svobody se vykonává diferencovaně ve věznicí*

- a) s ostrahou, nebo
- b) se zvýšenou ostrahou.

Dle zákona číslo 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody § 12a odst. 1 se věznice s ostrahou podle stupně zabezpečení člení na oddělení

- a) s nízkým stupněm zabezpečení,
- b) se středním stupněm zabezpečení a
- c) s vysokým stupněm zabezpečení.

Soud může zařadit pachatele do jiného typu věznice, má-li s ohledem na závažnost trestného činu a na stupeň a povahu narušení pachatele za to, že bude jeho náprava v jiném typu věznice zaručena. Pachatele, jemuž byl uložen výjimečný trest, vždy zařadí do věznice se zvýšenou ostrahou. (Karabec, 1994)

Pokud soud uložil pachateli vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody i ústavní ochranné léčení, ničím to nemění postup podle § 56 odst. 2 trestního zákoníku o zařazení pachatele k výkonu trestu odnětí svobody do jednotlivých typů věznic. Z hlediska trestního zákoníku tedy není mezi výrokem o zařazení pachatele k výkonu trestu odnětí svobody a výrokem o uložení ústavního ochranného léčení žádný vztah, z něhož by vyplývalo, že při uložení ústavního ochranného léčení je nějak předurčeno, že pachatel musí být zařazen do věznice s mírnějším režimem. (Nejvyšší soud, 2011)

3.1 Výjimečné tresty

Dle zákona č. 40/2009 Sb. trestního zákoníku (dále jen zákon) §54 odst. 1 se za výjimečný trest rozumí jednak trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let, jednak trest odnětí svobody na doživotí. Výjimečný trest může být uložen jen za zvlášť závažný zločin, u

něhož to trestní zákon dovoluje.

V případě nejzávažnějších trestných činů spáchaných určitými pachateli s výraznějšími negativními osobnostními rysy by k nápravě pachatele nebo k ochraně společnosti nepostačovala ani obecná horní hranice trestu odnětí svobody v trvání 20 let. Proto zákon připouští její výjimečné překročení, a to uložením výjimečného trestu buď na dobu nad 20 až do 30 let, nebo na dobu do konce života pachatele, a tím činí tento trest výjimečným. (Šámal a kol., 2012)

Výjimečnost trestu podle § 54 z. č. 40/2009 Sb. není ve výjimečnosti jeho druhu, ale v tom, že:

- a) doba jeho trvání je delší, než je obecně nejvyšší přípustná horní hranice trestu odnětí svobody (z. č. 40/2009 Sb. § 55 odst. 1),
- b) je možné ho uložit jen za přesně vymezených podmínek, odlišných od ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody v jiných případech (z. č. 40/2009 Sb. § 54),
- c) je stanoven obligatorní způsob jeho výkonu [z. č. 40/2009 Sb. § 56 odst. 2 písm. d), odst. 3] a jsou ztíženy možnosti podmíněného propuštění z jeho výkonu (z. č. 40/2009 Sb. § 88 odst. 5). (Šámal a kol., 2012)

Uložení výjimečného trestu (§ 54 trestního zákoníku) musí být vždy podloženo zcela mimořádnými a náležitě zdůvodněnými okolnostmi. Lze uvažovat o uložení výjimečného trestu pouze tehdy, pokud se spáchaný skutek svými charakteristikami velmi výrazně odchyluje od typických jednání zařaditelných pod skutkovou podstatu některého ze zvláště závažných zločinů. Znak „mimořádné závažnosti“, jako podmínka pro uložení výjimečného trestu podle § 54 trestního zákoníku, není zpravidla dán v případech, kdy skutek je ukončen ve stadiu přípravy nebo pokusu. (Ústavní soud, 2012)

Výjimečný trest v podobě uvedené v § 54 zákona č. 40/2009 Sb. trestního zákoníku nelze uložit mladistvému, na něhož se vztahuje zvláštní úprava ukládání přísnějšího trestního opatření uvedená v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb. v §31 odst. 3. *„V případě, že mladistvý spáchal provinění, za které trestní zákoník dovoluje uložení výjimečného trestu, a že povaha a závažnost takového provinění je vzhledem k zvláště zavrženíhodnému způsobu provedení činu, k zvláště zavrženíhodné pohnutce nebo k zvláště těžkému a těžko napravitelnému následku mimořádně vysoký, může soud pro mládež*

uložit mladistvému odnětí svobody na 5 až 10 let, má-li za to, že by odnětí svobody v rozmezí uvedeném v § 31 odst. 1 (z. č. 218/2003 Sb.) (tj. do 5 let) nepostačovalo k dosažení účelu trestního opatření.“ (Šámal a kol., 2012)

3.1.1 Trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let

Dle zákona číslo 40/2009 Sb., trestního zákoníku § 54 odst. 2 *trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let může soud uložit pouze tehdy, jestliže závažnost zvláště závažného zločinu je velmi vysoká nebo možnost nápravy pachatele je obzvláště ztížena.*

Tyto zvláštní podmínky lze řešit a posuzovat až v přímé návaznosti na to, pokud je nade vši pochybnost prokázáno, že došlo k naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu, za který lze podle zákona číslo 40/2009 Sb., trestního zákoníku trest odnětí svobody na dvacet až do třiceti let uložit. (Tomíček, © 2018)

Zákon číslo 140/1961, trestní zákon, který byl zrušen novým trestním zákoníkem č. 40/2009, obsahoval tento trest ve formě trestu odnětí svobody nad patnáct až do dvaceti pěti let.

3.1.2 Trest odnětí svobody na doživotí

Do českého právního řádu byl trest doživotí zaveden v roce 1990 a v současnosti jej v českých věznicích vykonává 46 (Stav k 5. 8. 2019, Generální ředitelství Vězeňské služby) vězňů. (Bartošová a kol., 2015) CPT (Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, 2016) chápe doživotní trest jako časově neurčitý trest uložený soudem bezprostředně po odsouzení za trestný čin, který vyžaduje, aby dotyčná osoba zůstala ve vězení buď až do konce svého přirozeného života, anebo až do svého propuštění na základě soudního výkonného nebo správního procesu, kterým je prohlášeno, že odsouzený již nepředstavuje riziko pro veřejnost.

Ukládání tohoto výjimečného trestu upravuje zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník v § 54 odst. 3 takto: *„Trest odnětí svobody na doživotí může soud uložit pouze pachateli, který spáchal zvláště závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 3, nebo který při spáchání zvláště závažného zločinu obecného ohrožení podle § 272 odst. 3, vlastizrady (§ 309), teroristického útoku podle § 311 odst. 3, teroru (§ 312), genocidia (§ 400), útoku proti lidskosti (§ 401), použití zakázaného bojového prostředku a nedovoleného vedení boje podle § 411 odst. 3, válečné krutosti podle § 412 odst. 3, perzekuce obyvatelstva podle §*

413 odst. 3 nebo zneužití mezinárodně uznávaných a státních znaků podle § 415 odst. 3 zavinil úmyslně smrt jiného člověka, a to za podmínek, že

a) takový zvlášť závažný zločin je mimořádně závažný vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku a

b) uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let.“

Za zvlášť zavrženíhodnou pohnutku u vraždy lze považovat pohnutku svědčící zpravidla o morální zvrhlosti, bezcitnosti, bezohledném sobectví a naprosté neúctě k lidskému životu. Zvlášť těžký a těžko napravitelný následek předpokládá velmi znatelně vyšší intenzitu následku, než bývá obvykle spojena se spácháním trestných činů určitého druhu; u vraždy jde zpravidla o usmrcení dvou nebo více osob nebo usmrcení jediné osoby, jejíž ztráta je pro společnost zvlášť citelná. (Bartošová a kol., 2015)

Zvlášť zavrženíhodný způsob provedení činu představuje objektivní stránku závažného trestného činu. *„Může záležet buď v povaze samotného jednání, např. ve vyšší míře surovosti, zákeřnosti, zvláštní lsti, brutality či zvrhlosti při provedení činu, než jaká obvykle bývá spojena s tímto trestným činem, nebo v povaze situace, místa, času, okolností spáchání apod.* Je možné přihlížet i k tomu, že usmrcená oběť byla vystavena zvláštním fyzickým nebo duševním útrapám, zejména jednalo-li se o osobu handicapovanou (bezbrannou ženu, dítě, starého či nemocného člověka). (Šámal a kol., 2012)

Výkon trestu odnětí svobody upravuje zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody v §71, říká především, že vnitřní řád věznice, i podoba zacházení s odsouzenými na doživotí musí přihlížet k povaze tohoto trestu a také nebezpečnosti odsouzených. Doživotně odsouzenému také nelze udělit povolení dočasně opustit věznici v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení.

Trest odnětí svobody na doživotí uznaný soudní mocí České republiky se vykonává dle právního řádu České republiky, který je rovněž rozhodný pro stanovení podmínek pro podmíněné propuštění. Pokud dojde k uznání cizího rozhodnutí, neznamená to převzetí pravidel cizího státu pro podání a projednání žádosti o podmíněné propuštění; jak uznání cizího rozhodnutí, tak jeho výkon dle právního řádu České republiky, jsou projevem

svrchovanosti státní moci (Ústavní soud, 2017)

3.2 Vztah doživotního trestu a trestu smrti

Odnětí svobody na doživotí se zpravidla používá namísto trestu smrti, a je proto též nazýváno sociálním trestem smrti, neboť odsouzený může být na doživotí sociálně izolován. Je ukládán za nejzávažnější trestné činy, za které by v případě existence trestu smrti byl uložen trest smrti. V Československu byl zaveden novelou trestního zákona k 1. 7. 1990 namísto současně zrušeného trestu smrti jako jedna ze dvou forem výjimečného trestu. (Válková, 2009)

V Československu se začátkem roku 1990 zjišťoval názor veřejnosti na zrušení trestu smrti. Z údajů v tisku lze prokázat, že 70 % občanů souhlasilo s trestem smrti. Lze se domnívat, že obyvatelstvo hlasovalo z velké míry pro zachování trestu smrti na základě dlouhé tradice praxe trestu smrti. (Bestová, 1996) Malá (2003) také uvádí ve své knize, že většina Čechů (56 %) je pro obnovení trestu smrti. Vyplývá to z průzkumu veřejného mínění, který v červnu 2002 uskutečnila Středoevropská skupina pro výzkum veřejného mínění (CEORG) sídlící v Bruselu. Trest smrti zrušilo Federální shromáždění v roce 1990 v podstatě bez jakéhokoli zájmu veřejnosti. Jeho zavedení vylučuje Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, jíž je Česká republika signatářem a která státy zavazuje, že trest smrti buď zruší, anebo jej nezavedou do svého právního řádu. (Malá, 2003) Avšak zrušení trestu smrti je v souladu s řadou rezolucí Organizace spojených národů přijatých k této problematice a s významnými mezinárodními dokumenty k ochraně základních lidských práv. Zrušením trestu smrti tak náš stát jednoznačně vyjádřil nedotknutelnost základního lidského práva, práva na život, a prohloubení uplatnění humanistických myšlenek v trestním právu. (Novotný a kol., 2003)

Doživotní odnětí svobody se ve vztahu k trestu smrti jeví jako přijatelné trestně-politické řešení. Je schopno nahradit trest smrti při zajištění ochrany společnosti před pachateli nejzávažnějších deliktů a přitom je humánnější vůči pachateli, který dostává šanci napravit se a získat zpět svobodu po odpykání určité části trestu. (Kalvodová, 1995)

V dnešní době i učenci ze severní Ameriky uznávají doživotní vězení jako definující rys současného amerického trestu. S tím, jak se doživotní trest stává aktuálním, upozorňují na významný jev: růst politik a postupů, které ukládají tresty vězňům na zbytek života. Zdůrazňují významnou roli, kterou hrálo doživotní vězení ve vlivných teoriích trestního

soudnictví, a ukazuje, jak se osvědčilo jako všestranný nástroj sociální kontroly a správy věznic napříč různými trestními režimy. (Seeds, 2019)

3.3 Trest odnětí svobody na doživotí a lidská práva

V souvislosti s doživotním trestem je často kladena otázka, zda tento trest není v rozporu se základními lidskými právy, garantujícími důstojnost a integritu každého člověka. K hledání odpovědi na tuto otázku můžeme využít zejména dvě mezinárodní smlouvy, jež se týkají ochrany lidských práv a základních svobod: Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (New York, 1966) a Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (Řím, 1950) a dále Listina základních práv a svobod, která je od 16. 12. 1992 součástí ústavního pořádku České republiky. (Kalvodová, 1995)

Dalšími důležitými dokumenty, které se týkají ochrany lidských práv vězněných osob jsou:

Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (New York, 1984), kde je v čl. 1 definován výraz mučení pro účely této úmluvy. Toto vymezení však nezahrnuje bolest nebo utrpení, které vznikají pouze v důsledku zákonných sankcí, jsou od nich neoddelitelné, protože jsou těmito sankcemi vyvolány náhodou.

Úmluva o předávání odsouzených osob (Štrasburk, 1983). Jedná se o evropskou úmluvu. Tato úmluva upravuje podmínky, průběh a důsledky předávání osob k výkonu trestu ze státu odsuzujícího do státu, jehož je odsouzený občanem. (Kalvodová, 2002)

Na I. kongresu OSN o prevenci zločinnosti a zacházení s pachateli, který se konal v Ženevě v roce 1955, byla předložena Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězněnými. V předběžných otázkách (viz. dále) tohoto dokumentu je uvedeno, že záměrem Standardních pravidel je vyjádření obecných zákonitostí a zásad praxe v zacházení s odsouzenými a vedení věznic, které byly radou OSN přijaty jako vhodné a nezbytné. (Černíková, Sládeček, 2002)

Standardní minimální pravidla jsou rozdělena do tří částí:

- Předběžné poznámky
- I. část Standardních pravidel obsahuje obecná pravidla, která se týkají praxe

všech věznic. Základní zásada uvedená v této části obsahuje požadavek nestranného používání těchto pravidel bez jakékoli diskriminace, naproti tomu je formulován požadavek nezbytného respektování náboženského vyznání a morálních příkazů ze skupiny, k níž vězeň náleží.

- II. Část Standardních pravidel se vztahuje na zvláštní kategorie vězněných a odlišné zacházení s nimi. Nejdříve jsou formulována obecně platná pravidla zacházení s vězněnými a pak jsou specifikována: pro duševně nemocné a duševně abnormální vězně, pro vězně ve vazbě nebo čekající na výslech, pro vězně odsouzené za delikty z oblasti civilního práva (Černíková, 2005)

Na VIII. kongresu OSN o prevenci a kriminalitě (1990) byly přijaty základní zásady zacházení s vězni. Obsahují 11 základních zásad. (Černíková, Sládeček, 2002)

Přepracovanou evropskou verzí Standardních minimálních pravidel jsou Evropská vězeňská pravidla (dále jako EVP). EVP byla vyhlášena poprvé rezolucí Rady Evropy v roce 1973 č. 5, poté byla přepracována. Přepracovaná EVP byla na základě doporučení Výboru ministrů Rady Evropy zaváděna v co nejširším rozsahu do zákonodárství všech členských zemí. (Černíková, 2005)

Evropská vězeňská pravidla jsou rozdělena do devíti částí:

1. Část – upravuje základní principy a rozsah a působnost EVP

Základními principy EVP jsou:

- *„1. Se všemi osobami zbavenými svobody bude zacházeno tak, aby byla respektována jejich lidská práva.*
- *2. Osobám zbaveným svobody budou ponechána veškerá práva, která jim nebyla zákonně odňata uložením výkonu trestu nebo vazby.*
- *3. Omezení ukládaná osobám zbaveným svobody budou v nezbytném minimálním rozsahu a úměrná legitimnímu účelu, pro který byla uložena.*
- *4. Vězeňské podmínky, které porušují lidská práva vězňů, nelze ospravedlnit nedostatkem prostředků.*
- *5. Život ve vězení se musí co možná nejvíce přibližovat pozitivním aspektům*

života na svobodě.

- *6. Výkon trestu bude zajišťován tak, aby umožnil osobám zbaveným svobody jejich opětné začlenění do svobodné společnosti.*
 - *7. Je nutno podporovat spolupráci s externími sociálními službami a co možná nejvíce i zapojení občanských sdružení do vězeňského života.*
 - *8. Vězeňští pracovníci vykonávají důležitou veřejnou službu a jejich přijímání, zaškolení i pracovní podmínky jim musí umožnit udržování vysoké úrovně jejich péče o uvězněné osoby.*
 - *9. Ve všech věznicích musí probíhat pravidelné státní inspekce a nezávislé kontroly.“*
2. Část – Upravuje podmínky pro výkon trestu (zejm. příjem, umístění a ubytování, osobní hygienu, oděv a lůžkoviny, stravování, právní poradenství, styk s vnějším světem, vězeňský režim, práce, cvičení a rekreační činnost, vzdělávání, svobodu myšlení, svědomí a víru, informovanost, majetek vězňů, přemísťování a propouštění vězňů, ženy, umístění dětí, cizí státní příslušníci, etnické nebo jazykové menšiny)
3. Část – „*Vězeňská správa musí zajistit ochranu zdraví všech vězňů ve své péči.*“
- Upravuje zdravotní péči pro vězněné osoby a její organizaci, mimo jiné i povinnosti lékařského personálu.
4. Část – Týká se pořádku ve vězeňských zařízeních. Uplatňuje obecný přístup k udržování pořádku. Dále pak upravuje bezpečnost, osobní prohlídky a kontroly, tresty a trestné činy, dvojí potrestání, použití síly, omezovací prostředky, použití zbraně a žádosti a stížnosti.
5. Část – „*Práce ve věznici jako veřejná služba*“
- Upravuje zásady vedení věznice a povinnosti personálu.
6. Část – Upravuje inspekce a kontroly (státní inspekce a nezávislé kontroly)
7. Část – Tato část se zabývá neodsouzenými vězni, jejich postavením a přístupem k nim.

8. Část – Upravuje režim odsouzených vězňů, jeho cíle a realizaci. Dále pak upravuje organizační aspekty umístování odsouzených vězňů, práci vykonávanou odsouzenými, vzdělávání odsouzených a jejich propouštění.
9. Část pouze říká, že „Evropská vězeňská pravidla musí být pravidelně aktualizována.“ (EVP, 2006)

Co se týče zdravotní péče, Nejvyšší soud (2014) rozhodl takto „Osoba ve výkonu trestu odnětí svobody může přijmout (samozřejmě i odmítnout) pouze takovou zdravotní péči, kterou indikovali lékaři Vězeňské služby České republiky, či na základě uzavřené dohody lékaři jiných zdravotnických zařízení (event. přivolaný lékař lékařské služby první pomoci nebo zdravotnické záchranné služby), a kterou lze poskytnout ve zdravotnických zařízeních Vězeňské služby České republiky, příp. za podmínek § 5 odst. 2 zákona č. 169/1999 Sb. ve zdravotnickém zařízení mimo objekty spravované Vězeňskou službou České republiky. Jinou zdravotní péči lze poskytnout pouze po rozhodnutí o přerušení výkonu trestu (§ 56 odst. 3 zákona č. 169/1999 Sb. nebo § 325 odst. 1 tr. ř.).“

V roce 2010 přijala Organizace spojených národů Pravidla OSN pro zacházení s vězněnými ženami a nevazební opatření pro pachatelky (dále jen „bangkokská pravidla“). Obsahují zásady lidských práv, které uznávají, že vězeňkyně mají jiné potřeby než věznění muži. Zohledňují mimo jiné přítomnost vysoké úrovně viktimizace mezi vězeňkyněmi a jejich větší sklon k sebepoškození a sebevraždě; zvláštní postavení některých vězněných žen jako matek dětí; zvláštní zdravotní a hygienické potřeby žen; stigmatizaci a diskriminaci vězňů; a zvláštní potřeby vězeňkyn a vězňů z různého náboženského a kulturního prostředí. Vyzývají ke genderově orientované politice a programům ve věznicích v celé řadě oblastí, zvl. vyhledávání a vývoj programů před a po propuštění, které zohledňují mimo jiné stigmatizaci a diskriminaci, kterým ženy čelí při propuštění z vězení. (Jay, 2017)

Mezinárodní standardy v oblasti lidských práv ukládají vězeňským orgánům také povinnost učinit přiměřená opatření, aby zabránily sebevraždám ve vězení a vyšetřovaly ty, které se vyskytly. Nástroje v oblasti lidských práv (zejm. Standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězni, Evropská vězeňská pravidla, práce Evropského výboru pro prevenci mučení a nelidského a ponižujícího zacházení. nebo trest a rozsudky Evropského soudu pro lidská práva) obsahují minimální normy, které státy musí dodržovat. Zásady lidských práv lze také použít při analýze toho, proč ve vězení dochází

k sebevraždám. Všichni, kdo jsou odpovědní za předcházení sebevraždám ve věznici a za reakci na ně, musí splnit povinnosti vyplývající z důležitých dokumentů v oblasti lidských práv, a tím by se podpořila kultura ochrany lidských práv ve vězení. (Rogan, 2018)

4. Sociální dopady doživotního trestu na pachatele

Podmínky výkonu trestu odnětí svobody považují mnozí odborníci (z penologie a penitenciaristiky) za desocializační, nikoli za resocializační. Ztráta základní sociální vazby na rodinu totiž vede často k hledání zázemí v homogenních kriminálních partách, což vede k fixaci na „vězeňské známosti“. Nepříznivě působí i délka pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody, protože právě tato skutečnost má značný vliv na ztrátu rodinného prostředí. (Hendrych, 2010)

4.1 Podmíněné propuštění z výkonu trestu

V případě podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody dostává odsouzený možnost prokázat ještě před vykonáním celého jemu uloženého trestu, že se polepšil a že je schopen vést řádný život, aniž by páchal další trestnou činnost a musel vykonat celý uložený trest. (Kovářová, 2019) Institut podmíněného propuštění z výkonu trestu představuje pro významný motivační faktor pro chování odsouzeného, a to jak ve výkonu trestu, tak i poté, co byl podmíněně propuštěn. Pokud bylo dosud odpykanou částí trestu dosaženo jeho účelu, další výkon trestu není potřebný a tedy opodstatněný. (Kalvodová, 2002)

Institut podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je v českém trestním právu upraven v § 88, 89 a 91 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Po stránce procesní je podmíněné propuštění právně upraveno v § 331 a následujících zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů. (Kovářová, 2019)

Dle zákona 40/2009 Sb., trestního zákoníku, § 88 odst. 5 osoba odsouzená k výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí může být podmíněně propuštěna až po nejméně dvaceti letech výkonu tohoto trestu, nehrozí-li s ohledem na okolnosti činu, za který byla odsouzena, a povahu její osobnosti opakování spáchaného nebo jiného obdobného zvlášť závažného zločinu.

Přechod vězněného z výkonu trestu odnětí svobody do života na svobodě je považován za velmi náročnou životní situaci. Proto je potřeba lidem po návratu z vězení do života na svobodě poskytnou pomoc a péči, tato pomoc a péče je označována jako postpenitenciární péče. (Černíková, 2005) Postpenitenciární péči upravují v současné době následující právní předpisy:

- Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník
- Zákon č. 257/2000 Sb. zákon o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě)
- Zákon č. 169/1999 Sb. zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů
- Zákon č. 582/1991 Sb. zákon České národní rady o organizaci a provádění sociálního zabezpečení (Kalvodová, 2005)

V České republice existuje síť azylových domů, do nichž jsou umístováni propuštění odsouzení bez sociálního zázemí. Poskytnutí ubytování a stravy v azylových domech pro ty odsouzené, kteří se nemají kam vrátit, představuje základní předpoklad pro jejich začlenění se zpět do života na svobodě. Rozvíjí se také spolupráce s Armádou spásy v oblasti poskytování ošacení, umožnění ubytování a zaměstnání. Na postpenitenciární péči je zaměřeno sdružení Nová šance, které bylo založeno pro preventivní práci s lidmi propuštěnými z výkonu trestu, kteří se sami chtějí změnit. (Kalvodová, 2005)

4.2 Náprava pachatele a možnost reintegrace do společnosti

V letech 2013 - 2015 se pohybovala penologická recidiva (tj. podíl odsouzených k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, kteří již mají předchozí zkušenost s touto formou trestu) mezi 66 až 71 %. Jedná se tedy o komplexní problém a je zřejmé, že jak v rámci výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody, tak i po jeho propuštění je potřeba se více zaměřit na posilování faktorů, které mohou do budoucna přispět k reintegraci odsouzeného a zamezit jeho recidivě. (Hulmáková, 2017)

Sociální reintegrace odsouzeného pachatele je cílem programů zacházení (viz. dále) a je účelem výkonu trestu odnětí svobody. Zacházení s vězni je procesem postupného naplňování předpokladů jedince pro sociální reintegraci. Ty nejsou někdy zcela naplněny a hlavně nemohou být dostatečně reálně ověřeny v podmínkách více či méně "uzavřených" sociálních prostředí, propuštěnému pachateli pak mohou vznikat problémy, které vedou k recidivě. (Černíková, Sedláček, 2002)

Jak uvádí Barochová (2012) ve svém článku „*K úspěšné reintegraci pachatele by byla potřebná změna současného vězeňského systému; aby se snížila recidiva, měly by se změnit ubytovací zvyklosti – místo pokojového systému přejít na celní systém, izolovat odsouzené, aby se ve věznicích eliminovalo předávání kriminální subkultury.*“

5. Role sociálního pracovníka

Role sociálního pracovníka spočívá v tom, že se podílí na vytváření koncepce zacházení s odsouzenými, zpracovává sociální posouzení, spolupracuje s příslušnými orgány sociálního zabezpečení, poskytuje sociálně-právní poradenství, provádí výchovnou a poradenskou činnost pro odsouzené, udržuje přímé pracovní kontakty s orgány státní správy, církvemi, charitativními a zájmovými občanskými sdruženími v místě věznice, ale také v místě trvalého pobytu odsouzeného, navazuje potřebné kontakty s blízkými osobami odsouzených vězňů a především se podílí na řešení sociálních problémů vězňených osob. (Kujevská, Dundrová, 2012)

5.1 Historie působení sociálního pracovníka ve vězeňství

V roce 1823 byla v Praze založena první státní, dnes už neexistující Svatováclavská trestnice, kde poprvé došlo k řádné diferenciaci vězňených osob, především více narušených jedinců od méně narušených jedinců. V této věznici začal jako první vyučovat vězně kaplan František Josef Řezáč, díky jehož knize *Vězeňství v posavadních spůsobech svých s návrhem o zdárnější trestání a polepšování zločinců* vstoupila v roce 1852 do českého vězeňství výchova a sociální práce. (Raszková, Hoferková, 2018) Jak je uvedeno v časopisu *Historická penologie* 1/2017, František Josef Řezáč ve své knize nejen že analyzoval vývoj evropského a amerického vězeňství, zároveň do ní zapracoval svoje myšlenky vycházející ze zájmu o problematiku výchovného působení ve vězeňství a jeho praktické snahy o zavádění humanizovaného systému zacházení s vězni. (Hladíková, 2017)

Úloha kněžích ve Svatováclavské trestnici, jež spočívala v zajišťování mší, kázání, vyučování a promluv s vězni a dále v poskytování zpovědí, zaopatřování umírajících, případně křtů, nebyla lehká. Kromě náboženských povinností se kněží zúčastňovali příjmu nových vězňů, podíleli se na návrzích pro udělení milosti, vedli rozhovory s problémovými jedinci, rozmlouvali s vězni před propuštěním a věnovali se i postpenitenciární péči. (Jůzl, 2017)

Nová Československá republika vzniklá v roce 1918 převzala z monarchie systém trestnic, věznic, donucovacích pracoven a polepšoven. Začala usilovat o zkvalitnění a vydání vězeňských předpisů, domácích řádů pro trestnice a věznice, služebních řádů pro úředníky a zavedení kurzů pro dozorce. (Hoferková, Rozsková, 2018) České vězeňství v

období první republiky až do 2. světové války bylo na svou dobu vysoce moderní. Přímo u práci s odsouzenými zajišťovali dozorcí, kteří kromě dozorování plnili i funkci sociálního pracovníka, psychologa, vychovatele. (Bajcura, 1999)

Vězeňský systém do roku 1989 byl uzavřený a izolovaný od vnějšího světa. Sloužil k prosazování socialistických zájmů a k likvidaci a převýchově nepohodlných osob. Převládal požadavek na dodržování kázně, plnění příkazů bez vysvětlení, stejně tak byla povinná účast na „kulturních“ aktivitách. (Klykorková, 2009)

Koncem 60. let 20. století byla ve věznicích koncipována první místa sociálních pracovníků. Nejdříve nebyly pro tuto funkci žádné upravující předpisy, bylo možné individuálně rozvíjet činnosti sociální péče. Zvrat přišel v roce 1975, kdy byla činnost sociálních pracovníků vymezena Rozkazem náčelníka sboru nápravné výchovy. V tomto předpisu byly činnosti sociálního pracovníka omezeny na zpracovávání zpráv, statistických údajů a další administrativy. Tehdy i připadal vysoký počet odsouzených na jednoho sociálního pracovníka. (Klykorková, 2009)

Po roce 1989 nastala reforma vězeňství, která je úzce spjata s pojmem humanizace vězeňství. V České republice bylo nutné v co nejkratším termínu odstranit a nastolit zcela nové podmínky pro zacházení s vězňami osobami. V praxi se humanizace vězeňství především projevuje:

- diferencovaným zacházením s vězni (nediferencovaný přístup degraduje zbytečně určité skupiny vězňů)
- snižováním agresivity, nepřátelství, nenávisti mezi vězni a vězeňským personálem, korektnost ve vzájemných vztazích
- nepřipouštěním toho, aby mohl vězeňský personál dávat najevo svým klientům svou nadřazenost či vytvářet nebo prohlubovat ve vězňích jejich pocit bezmocnosti
- profesionalizaci práce vězeňského personálu směrem k chápání vězeňské služby jako jedné ze sociálních služeb pro veřejnost
- prokazováním nezbytnosti návaznosti další postpenitenciární péče společností, po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. (Hendrych, 2010)

Důležitou zásadou bylo propojit činnosti sociálních pracovníků ve věznici s koordinátory sociální péče, na které se může vězněný obrátit po skončení výkonu trestu. Koordinátor navštíví věznici, seznámí potencionální klienty se službami, které může nabídnout a udržuje s nimi kontakt po celou dobu až do propuštění. Kromě toho by měla být navázána spolupráce s dalšími institucemi a organizacemi. (Klykorková, 2009)

5.2 Sociální práce ve vězeňství

Mezinárodní federace sociálních pracovníků definuje sociální práci jako činnost, která předchází nebo upravuje problémy jednotlivců, skupin, komunit, vznikající z konfliktů potřeb jedinců a společenských institucí. Jejím záměrem je zlepšit kvalitu života všech lidí. (Černíková, 2005)

Činnost sociálních pracovníků je převážně upravena zákonem číslo 108/2006 Sb. o sociálních službách.

Zákon číslo 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody v § 16 odst. 10 specifikuje funkci sociálního pracovníka takto: *sociální pracovník věznice zajišťuje odsouzenému právo na poskytování sociálního poradenství, pomoci a podpory v rozsahu stanoveném zákonem upravujícím poskytování sociálních služeb.*

Koreneková (2018) ve svém článku uvádí, že sociální práce ve vězeňství je specifickou odbornou disciplínou, která v praxi uplatňuje specifické metody vycházející z poznatků mnoha společenských věd. Ve věznicích pracuje více než sto sociálních pracovníků a pracovníků, kteří jsou garantem kontinuální sociální práce, kdy se v úzké spolupráci s orgány státní správy, nestátními neziskovými organizacemi a církvemi podílejí na plynulém přechodu odsouzeného do řádného občanského života.

5.2.1 Využívané metody

Odsouzení se obracejí na sociální pracovníky, kteří jim pomáhají zprostředkovat první kontakt s realitou po opuštění věznice, při vyřizování chybějících osobních dokladů, hledání ubytování a zaměstnání. Přímo ve věznicích se odsouzení setkávají s prací sociálních pracovníků ve funkcích vychovatelů nebo jako speciálních pedagogů zejména při realizaci programů zacházení jak při běžných, tak i při speciálních výchovných aktivitách ve specializovaných odděleních věznic, a to po celou dobu výkonu trestu. (Biedermanová, 2012)

Jedna ze základních metod využívaná v prostředí věznic, je metoda zaměřená na jedince (případová práce). Metoda sociální práce s jednotlivcem je v oblasti sociální práce často uplatňovanou metodou. Zejména v problematice duševního zdraví, vývojových poruch, ve sféře dlouhodobé péče, ve službách pro seniory, pro přistěhovalce, nebo také v péči o lidi nakažené virem lidské imunodeficiencie HIV a AIDS. (Havránková in Matoušek a kol., 2003) Sociální práce s jednotlivcem je považována za jednu ze základních metod sociální práce. Zároveň je nejrozpracovanější formou sociální práce. Zakladatelkou této formy práce byla Mary Richmondová. (© Gabrielová, 2017)

Případový proces zahrnuje povinnosti poskytovatele, které jsou v dnešním systému obsaženy v § 88 písm. f) zákona č. 108/2006 o sociálních službách (plánování služby podle osobních cílů, potřeb a schopností) a v kritériích standardů 1b) (podmínky pro uplatnění vlastní vůle uživatele služby), standard 3, zejména 3b) (projednávání požadavků, očekávání a možností se zájemcem) standard 5, zejména kritéria 5b) a 5c) (plánování průběhu služby a hodnocení naplňování osobních cílů). (© Chlápková a kol., 2014)

Užívané postupy, které sociální pracovník v případové práci využívá:

- poskytnutí psychické podpory klientovi, vyjádření zájmu,
- explorace problému, ventilace klientových pocitů,
- přímé ovlivnění klienta,
- reflexe souvislostí, zejména vztahů mezi prožitky klienta a tím, co se děje v jeho prostředí

Tyto postupy přispívají k řešení takových problémů, které klienta skličují a omezují optimální využívání jeho vnitřních a vnějších možností. Některé problémy vyplývají z prostředí. Další jsou mezilidské, zejména rodinné nebo vnitřní/intrapsychické. (© Gabrielová, 2017)

Pro zahájení kvalitního procesu případové práce potřebujeme mít základní informace o tom, co člověk, s nímž budeme spolupracovat, potřebuje, jaká má očekávání a přání. Následně jsme schopni porovnat zjištěné informace s tím, co jako poskytovatelé sociální služby (sociální pracovníci) můžeme nabídnout a společně se pak dohodnout na cíli spolupráce. (© Chlápková a kol., 2014)

Havránková (2003) ve své práci definuje pět kroků postupu při plánování práce s klientem, využívající externí zdroje (tj. zdroje přesahující možnosti sociálního pracovníka):

„1. identifikace klienta;

2. určení klientových potřeb;

3. naplánování služeb nebo léčby;

4. napojen klienta na adekvátní zdroje;

5. monitorování případu, poskytující zpětnou vazbu o tom, zda a jak jsou služby poskytovány a využívány.“

Pro vytvoření dobrého vztahu s klientem, ale i pro celý proces případové práce, je zásadně důležité zvládnout umění rozhovoru. Aby pracovník skutečně rozpoznával potřeby klienta, musí se učit naslouchat. Aktivní naslouchání je charakterizováno následujícími pravidly, pracovník:

1. je soustředěn na klienta a to, co klient říká, vnímá pozorněji než své pocity a myšlenky;

2. se zaměřuje na to, co klient cítí a co má v jeho sdělení zásadní význam, spíše než na doslovný význam toho, co říká;

3. udržuje oční kontakt s klientem a je vnímavý k jeho neverbálním signálům;

4. klade objasňující otázky, aby si upřesnil, co bylo řečeno;

5. mluví, aby dosáhl lepšího porozumění, ne aby dělal závěry;

6. zrcadlí klientovi, jak jeho sdělení pochopil. Ověřuje si, zda je pochopil správně, pokud ne, klient dostává příležitost zprávu upřesnit. (Havránková in Matoušek a kol., 2003)

Cílem sociální a terapeutické práce ve věznicích je především důraz na kontakt s rodinou, podpora komunikace vně rodiny, příprava na výstup z výkonu trestu odnětí svobody. Podle délky odsouzení se sociální práce zabývá přípravou na zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody či v případě kratších trestů podporou při formulaci pozitivního životního programu. (Chudomel, 2012)

Vedle individuálního sociálně-právního poradenství vede sociální pracovník také

skupinové sociálně-právní poradenství s odsouzenými. Sociální pracovník je v kontaktu s odsouzenými během celého průběhu jejich výkonu trestu odnětí svobody. (Kujevská, Dundrová, 2012)

V posledních dvou desetiletích exponenciálně vzrostl počet starších vězňů, zejména v zemích s vysokými příjmy. Kvůli zvýšeným a poněkud nedostatečně uspokojeným zdravotním a sociálním potřebám této skupiny vězňů, spolu s jejich zranitelností vyplývající z vyšší úrovně izolace, chudoby a vykořisťování, se finanční náklady zvýšily a obavy z lidských práv vzrostly. Proto Cambridgeský institut pro veřejné zdraví provedl přezkum programů, které se týkaly sociální péče o starší vězně s cílem posoudit, do jaké míry mohou informovat politiku a praxi. Z výzkumu bylo dokázáno, že programy zaměřené na potřeby sociální péče pro starší vězně jsou v embryonálním stadiu. Proto je důležité se na tuto problematiku zaměřit, a vytvářet nové postupy a metod pro práci s touto skupinou vězňů. (Lee et al., 2019) Pro zajištění optimálního poskytování vhodné péče o duševní zdraví starším vězňům je důležité provést více výzkumů vězněných starších mužů i žen. A připravit se na v současné době mladší populaci, která bude stárnout s různými a odlišnými problémy duševního zdraví. (Haesen et al., 2019)

5.2.2 Požadavky na výkon funkce sociálního pracovníka

Sociální pracovník při práci s odsouzenými plní samostatným a tvůrčím způsobem zejména tyto úkoly:

- podílí se na vytváření programů zacházení s odsouzenými a na zpracování návrhu vnitřní diferenciaci odsouzených,
- zpracovává společně s ostatními odbornými zaměstnanci konkrétní programy zacházení svěřených odsouzených, přitom podle potřeby spolupracuje s příslušnými orgány sociálního zabezpečení, podílí se na vyhodnocení účinnosti programů zacházení, navrhuje jejich změny,
- poskytuje samostatné sociálně právní poradenství, provádí výchovnou a poradenskou činnost pro odsouzené,
- je garantem kontinuální sociální práce, udržuje přímé pracovní kontakty s orgány státní zprávy, církvemi, charitativními a zájmovými občanskými sdruženími v místě věznice, zprostředkuje příslušnému orgánu sociálně právní ochrany dětí

pravidelné sledování vývoje dítěte, o které pečuje odsouzená žena ve věznici

- navazuje potřebné kontakty s blízkými osobami odsouzených, podílí se na řešení sociálních problémů, podílí se na výběru odsouzených k zařazení do práce, rekvalifikaci a vzdělávání
- zúčastňuje se aktivně jednání poradních orgánů ředitele věznice včetně poradny drogové prevence, předkládá odborná stanoviska k přeřazování odsouzených v rámci vnitřní diferenciaci, v návaznosti na změny v chování a jednání jemu svěřených odsouzených navrhuje umístění odsouzených do příslušného oddělení,
- podílí se na návrhu k rozhodování o udělení přerušování výkonu trestu, povolování volného pohybu mimo věznici, dočasného opuštění věznice, účasti odsouzených na akcích mimo věznici, návštěv bez zrakové či sluchové kontroly a přeřazování odsouzených do jiného typu věznice nebo jejich přemístění,
- podává – v souladu s příslušnými předpisy – návrh výše sociální výpomoci při výstupu z výkonu trestu,
- vypracovává sociální posouzení, sociální diagnózu a individuální socioterapeutický plán v rámci komplexní zprávy s příslušným doporučením pro program zacházení,
- vede osobně nejméně jednu průběžnou aktivitu programu zacházení, a to převážně v oblasti skupinového sociálního poradenství,
- v rámci individuálního a skupinového zacházení s odsouzenými má jeho práce charakter sociální terapie, směřující k sociální rehabilitaci. (Hendrych, 2010)

Pro sociálního pracovníka je v jeho práci důležitá kombinace nadání, zkušeností, osobních hodnot a intuitivní tvořivosti, s níž vstupuje do vztahu s klientem a nasazuje v něm svou jedinečnou osobnost jako nástroj své disciplíny. Talent nebo náklonost k sociální práci se pokládají za stejně podstatné jako odborné znalosti. Znalostní výbavou sociální práce jsou informace o obecných sociálních podmínkách, o sociálních jevech, o sociální politice a sociálních programech, o profesi, její metodice a provádění praxe. (Řezníček, 1994)

5.2.3 Práva a povinnosti sociálního pracovníka

Práva a povinnosti sociálního pracovníka vycházejí z katalogu prací a jsou definovány právním systémem, zaměstnavatelem, profesními standardy a etickým kodexem. Cílem jeho práce je porozumět problémovému chování odsouzeného v sociálním kontextu a adekvátně reagovat. (Koreneková, 2018)

Sociální pracovník je osobou, která přímo poskytuje sociální služby. Zákon stanovil předpoklady pro výkon tohoto povolání a zachoval tak určitou úroveň kvality sociálních pracovníků. Předpokladem k výkonu tohoto povolání je způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost, zdravotní a odborná způsobilost (§110 odst. 1 zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách). Nejvíce pozornosti zákon věnuje odborné způsobilosti, a to právě vzhledem k zodpovědné a často náročné činnosti, kterou má sociální pracovník vykonávat. (Matoušek a kol., 2007)

Zákon číslo 108/2006 Sb. o sociálních službách v §110 odst. 4 definuje odbornou způsobilostí k výkonu povolání sociálního pracovníka takto:

„a) vyšší odborné vzdělání získané absolvováním vzdělávacího programu akreditovaného podle zvláštního právního předpisu v oborech vzdělání zaměřených na sociální práci a sociální pedagogiku, sociální pedagogiku, sociální a humanitární práci, sociální práci, sociálně právní činnost, charitní a sociální činnost“

„b) vysokoškolské vzdělání získané studiem v bakalářském, magisterském nebo doktorském studijním programu zaměřeném na sociální práci, sociální politiku, sociální pedagogiku, sociální péči, sociální patologii, právo nebo speciální pedagogiku, akreditovaném podle zvláštního právního předpisu“

Etický kodex společnosti sociálních pracovníků (2006), kterým je sociální pracovník vázán, uvádí těchto pět základních etických zásad, které by měl být každý sociální pracovník povinen dodržovat:

1. *„Sociální práce je založena na hodnotách demokracie, lidských práv a sociální spravedlnosti. Sociální pracovníci proto dbají na dodržování lidských práv u skupin a jednotlivců tak, jak jsou vyjádřeny v dokumentech relevantních pro praxi sociálního pracovníka, a to především ve Všeobecné deklaraci lidských práv, Chartě lidských práv Spojených národů a v Úmluvě o právech dítěte a dalších mezinárodních deklaracích a úmluvách. Dále se řídí Ústavou, Listinou základních práv a svobod a dalšími zákony tohoto státu, které se od těchto dokumentů*

odvíjejí. “

2. *„Sociální pracovník respektuje jedinečnost každého člověka bez ohledu na jeho původ, etnickou příslušnost, rasu či barvu pleti, mateřský jazyk, věk, pohlaví, rodinný stav, zdravotní stav, sexuální orientaci, ekonomickou situaci, náboženské a politické přesvědčení a bez ohledu na to, jak se podílí na životě celé společnosti. “*
3. *„Sociální pracovník respektuje právo každého jedince na seberealizaci v takové míře, aby současně nedocházelo k omezení stejného práva druhých osob. “*
4. *„Sociální pracovník pomáhá jednotlivcům, skupinám, komunitám a sdružení občanů svými znalostmi, dovednostmi a zkušenostmi při jejich rozvoji a při řešení konfliktů jednotlivců se společností a jejich následků. “*
5. *„Sociální pracovník dává přednost profesionální odpovědnosti před svými soukromými zájmy. Služby poskytuje na nejvyšší odborné úrovni. “*

Povinnosti a oprávnění pracovníka ve vězeňství, které se týkají především příslušníků Vězeňské služby, ale i samotných sociálních pracovníků ve vězeňství, jsou vyjmenována v zákoně číslo 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky. (Prouza in Mojžíšová, 2008)

Dle zákona číslo 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a Justiční strážní jsou to především:

- Povinnosti pracovníků ve vězeňství: Plnění služebních povinností a úkolů vyplývajících z právních norem, rozhodnutí a příkazů nadřízených, jednat s osobami vážně a rozhodně, respektovat práva vězněných osob, zabránit krutému, nedůstojnému a ponižujícímu zacházení s vězněnými osobami, působit k naplňování účelu výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, zabránit vzniku bezdůvodné újmy vězněné osoby, zabránit vzniku trestného činu nebo kázeňského přestupku, zajistit pořádek a bezpečnost pro vězněné osoby, zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, o kterých se dozvěděli při plnění služebních úkolů nebo v souvislosti s nimi.
- Práva pracovníků ve vězeňství: požadování vysvětlení, osobní prohlídka a jiné podobné úkoly, použití donucovacích prostředků, použití střelné zbraně, odnětí věci, zjišťování totožnosti vstupujících do objektu věznice, prohlížení

jejich zavazadel, prohlížení dopravních prostředků při vjezdu a výjezdu z věznice, požádání o pomoc další osoby při plnění služebních úkolů v případě bezprostředního nebezpečí ohrožení života, zdraví nebo majetku.

6. Programy zacházení s odsouzenými

K dosažení účelu výkonu trestu odnětí svobody věznice stanoví pro každého odsouzeného program zacházení jako základní formu cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného. Program zacházení se zpracovává na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku trestu odnětí svobody, charakteristiku osobnosti odsouzeného a příčiny jeho trestné činnosti. (Šámal a kol., 2012)

6.1 Standardní program zacházení

Velkým problémem, před kterým české vězeňství stojí, je tzv. vězeňská recidiva. Vězeňští recidivisté tvoří velkou skupinu osob odsouzených k nepodmíněnému trestu odnětí svobody a neustále se do vězení vracejí. Pro představu, míra vězeňské recidivy za rok 2012 činila zhruba 64 %. Uplatňování terciární prevence ve věznicích v rámci probíhajících standardizovaných programů zacházení je jedním z možných kroků, jak se vypořádat s přeplněností věznic. Standardizovaným programem nazýváme program, jenž prošel procesem jednotné úpravy při jeho zpracování a předložení a splňoval předem daná formální kritéria na jeho vytvoření, pilotáž a supervizi, vyhodnocení, schválení, zavedení do praxe a periodické hodnocení i na vyškolení lektorů. (Biedermanová, 2013)

Terciární prevenci tedy představují zejména programy zacházení probíhající ve věznicích. Programy, jež jsou zaměřeny na specifickou trestnou činnost odsouzených (drogy, násilná trestná činnost), vykazují dlouhodobě velmi dobré výsledky. (Biedermanová, 2012)

Rada Evropy formulovala základní zásady zacházení s odsouzenými, které přispívají k větší účinnosti trestu odnětí svobody a též přispívají k snížení působení nežádoucích jevů výkonu trestu odnětí svobody. Formulovala zásady zacházení s ohledem na obtížnější zasahování účinnosti trestu odnětí svobody u dlouhodobých trestů a doživotního trestu. (Černíková, 2005)

Program zacházení s odsouzenými se člení dle § 36 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody na pracovní aktivity, vzdělávací aktivity, speciální výchovné aktivity, zájmové aktivity, oblast utváření vnějších vztahů. S jednotlivými odsouzenými jej sestavuje speciální pedagog. „Na

základě doporučení komise jej pak schvaluje ředitel věznice nebo jeho zástupce. Úspěšnost plnění programu zacházení v oblasti cílů, jednotlivých aktivit, pořádku a kázně se vyhodnocuje v pravidelných intervalech, a to zpravidla: jednou za tři měsíce ve věznici s ostrahou; jednou za šest měsíců ve věznici se zvýšenou ostrahou a jednou za dva měsíce ve výstupních oddílech obou typů věznic.“ (© Vězeňská služba České republiky, 2019)

Jak uvádí Hála (1999), základní podmínkou účinného zacházení s odsouzenými je kvalitní pečlivá příprava této činnosti. Nejprve je nutno zmapovat „výchozí terén“, tzn. bio-psycho-socio-duchovní stav, ve kterém se každý jednotlivý odsouzený nachází v době svého nástupu do výkonu trestu. Tento proces se odehrává v týmové spolupráci psychologa, speciálního pedagoga, sociálního pracovníka, případně i duchovního. Shromážděné údaje z procesu mapování situace odsouzeného musí obsahovat minimálně tyto údaje:

- Základní data o osobě odsouzeného, o jeho trestném činu a uloženém trestu
- Lékařská doporučení, upozornění na nutná omezení a zdravotní rizika ke všem důležitým aktivitám odsouzeného
- Důkladná sociální anamnéza
- Psychologická charakteristika odsouzeného včetně analýzy jeho schopností, potřeb záměrů i požadavků, rovněž tak postojů ke spáchanému činu a uloženému trestu
- Podstatné problémy, rizika, obtíže, překážky, které lze důvodně předpokládat při propuštění odsouzeného na svobodu po odpykání trestu odnětí svobody, resp. po jeho reintegraci do společnosti. (Hála, 1999)

Důležitá terminologie v zacházení s odsouzenými osobami:

1. Resocializace: V užším pojetí znamená naplňování podstaty programů zacházení. V širší podobě se v případě resocializace hovoří o zbavování se zažitých návyků a vzorců chování, které se v kontextu významných změn v životě člověka stávají nepotřebnými a komplikujícími novou životní situací.
2. Reintegrace: Úzce spjat s resocializací, protože právě úspěšná resocializace by měla vést ke zpětné integraci pachatele do společnosti, ze které se sám vyloučil

tím, že závažně porušil její normy.

3. Reeducace: V tomto případě se jedná o dílčí součást komplexnějších jevů reintegrace a resocializace. Jedná se o použití speciálních pedagogických prostředků s cílem převychovat nesprávně či nedostatečně vychovaného jedince.
4. Náprava: Dnes již příliš neužívaný pojem. Je spojován s obdobím socialistického vězeňství. Dnes už neplatný zákon o výkonu trestu odnětí svobody definoval nápravně výchovnou činnost „*jako souhrn působení zvláštních výchovných postupů kulturně výchovné práce, pracovní výchovy a stanoveného pořádku a kázně v místech, ve kterých se trest odnětí svobody vykonává.*“ (Hendrych, 2010)

Jedním ze základních požadavků moderního vězeňství je právě odbornost a přímé vzdělávání vězeňských pracovníků v režimu zacházení. Je nemožné budovat moderní trestní systém a věznice bez odborně připraveného personálu, bez motivovaného a vysoce vzdělaného managementu a bez dostatečného finančního zázemí. (Černíková, Sedláček, 2002)

6.2 Zacházení s doživotně odsouzenými

Odsouzený v doživotním trestu ztrácí veškeré naděje a výhledy na svobodný, nezávadný život a veškerou duševní energii musí zaměřit na absolutní přizpůsobení se, které ovšem nemá limitní hranice a je v podstatě ukončeno až úmrtím odsouzeného. Programy zacházení pro doživotně odsouzené musí mít bohatou náplň obecně vzdělávací, volnočasovou, pracovní, terapeutickou a kulturně-vzdělávací. Jiný způsob zacházení, nežli úprava snesitelnosti vězení, je nerealistický. (Černíková, Sedláček, 2002)

Proto je ve vyhlášce Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody v §36 odst. 7 uvedeno, že při realizaci programu zacházení je věznice povinna využívat co nejširší škálu forem, metod a prostředků, které vyžadují aktivní přístup odsouzených a obsahují prvky sebeobsluhy. Dále pak v §36a (Vyhlášky MS č. 345/1999 Sb.) převážně odst. 3 je definován program zacházení s odsouzeným s vysokými až velmi vysokými riziky, kterým doživotně odsouzený může být. §100a odst. 2 (Vyhlášky MS č. 345/1999 Sb.) upravuje obsah programů zacházení u velmi nebezpečného pachatele, kde zákon působí na dosažení postojových změn, snaží se o jejich úspěšné přizpůsobení výkonu trestu a odstranění obtíží, které byly příčinou jeho umístění do oddílu se zesíleným stavebně technickým zabezpečením. Jsou používány

takové formy a metody zacházení, které spolu s režimovými a preventivními opatřeními snižují nežádoucí projevy chování tohoto odsouzeného vedoucí k maření účelu výkonu trestu. §100a odst. 3 (Vyhlášky MS č. 345/1999 Sb.): „*Hlavním obsahem komplexního působení na velmi nebezpečného odsouzeného je jeho aktivní zapojení nejméně do jedné speciálně výchovné aktivity.*“

Pro odsouzeného je program zacházení závazný. V pravidelných intervalech je kmenovým vychovatelem vyhodnocován. Vyhodnocení programu zacházení je měřítkem, zda je účelu výkonu trestu dosahováno či nikoliv a slouží také jako kritérium pro přerazení do lepší skupiny vnitřní diferenciaci věznic. (Bělík a kol., 2017)

Jedním z hlavních cílů resocializačních aktivit je dosáhnout výrazných, zásadních, kladných a pozorovatelných změn v morální a sociální orientaci odsouzeného pro život na svobodě, dosáhnout odklonu odsouzeného od kriminálních deformací a připravit jej pro neproblémový život. Jakmile je zřejmá snaha a ochota odsouzeného „pracovat sám na sobě“, tedy ve spolupráci s odborníky podílejícími se na programu zacházení nastoupit dráhu „pozitivních změn, je nutno vynaložit maximální úsilí tyto změny dále podporovat a stabilizovat. (Černíková, Sedláček, 2002)

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo vytvoření dokumentu, či spíše odborného materiálu, který budou moci využívat sociální pracovníci v oblasti vězeňství. V závěru bych zhodnotila naplnění tohoto cíle kladně, dle mého názoru je zde vyjmenováno vše důležité a neopomenutelné, co by mělo být obsahem znalostí sociálního pracovníka pro práci ve vězeňském prostředí.

Tato práce obsahuje obšírný popis vývoje trestu odnětí svobody na doživotí v českých zemích a jeho současnou právní úpravu a současnou právní úpravu jeho výkonu, což je důležité pro rozšíření všeobecných znalostí budoucího sociálního pracovníka ve vězeňství.

Do této práce jsem zahrnula současně také posouzení vztahu trestu odnětí svobody s trestem smrti a podobným způsobem i vztah trestu odnětí svobody na doživotí a lidských práv, neboť i tyto informace jsou pro sociálního pracovníka pro výkon jeho funkce ve vězeňství velmi podstatné, významné a relevantní.

Postavení sociálního pracovníka, jeho povinnosti, kompetence a postavení ve vězeňském prostředí jsou další kapitolou bakalářské práce. Účelem této kapitoly bylo seznámit sociálního pracovníka s prací ve vězeňství a její historií, aby mu byl zprostředkován náhled do jeho budoucí profese a umožněna náležitá příprava na výkon jeho funkce.

Úzce spojeny s prací sociálního pracovníka ve vězeňství jsou programy zacházení s vězni, kterým je věnována poslední kapitola práce. Tato kapitola slouží k tomu, aby se s programy zacházení mohli budoucí sociální pracovníci ve vězeňství seznámit a byli schopni se připravit na samotné vytváření těchto programů.

Z obsahu kapitol věnujících se sociální práci a programům zacházení lze vyvodit, že metody, techniky a způsoby provádění sociální práce ve vězeňství je stále potřeba zdokonalovat a vytvářet nové a účinnější. Cílem by mělo být zabránění případům desocializace osob ve vězeňském prostředí a zefektivnění sociální práce ve vězeňství.

Domnívám se, že tato práce nebude mít přínos pouze pro studenty, ale mohla by zaujmout i širokou veřejnost pro přehledný způsob jejího zpracování a jedinečnost jejího obsahu.

Seznam použitých zdrojů

1. BAJCURA, L., 1999. Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích v letech 1945-1969. *České vězeňství*. 6 (2-3), 10.
2. BAJCURA, L., 2006. Evropská vězeňská pravidla – příloha časopisu. *České vězeňství*. Praha: 2006 (1). 3-35. ISSN 1213-9297.
3. BAROCHOVÁ, J., 2012. O věznicích a výchově odsouzených v Česku. *Sociální práce*. 12 (2). 9-11. ISSN 1805-885X.
4. BARTOŠKOVÁ, P., ČERNÁ, M., FUKSOVÁ, V., PULTAROVÁ, H., ŠAMOVÁ, M., TETOUROVÁ, E., 2015. *Trest doživotí jako výjimečný trest*. Praha: Poslanecká sněmovna parlamentu ČR. Studie č. 5.333.
5. BĚLÍK, V. A KOL., 2017. *Slovník sociální patologie*. Pardubice: Grada Publishing, a. s. 120 s. ISBN 978-80-271-0599-1.
6. BESTOVÁ, C. C., 1996. *Trest smrti v německo-českém porovnání*. Brno: Doplněk. 178 s. ISBN 80-85765-56-X.
7. BIEDERMANOVÁ, E., 2012. Anketa. *Sociální práce*. 12 (2). 3-4. ISSN 1805-885X.
8. BIEDERMANOVÁ, E., 2013. Je možné resocializovat osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, jsou standardizované programy zacházení účinné? *Trestněprávní revue*. 2013 (7-8). s 180. ISSN 1213-5313.
9. ČERNÍKOVÁ, V., 2005. *Sociální ochrana (kriminologický pohled na terciální prevenci)*. Praha: PA ČR. 163 s. ISBN 80-7251-207-2.
10. ČERNÍKOVÁ, V., SLÁDEČEK, V., 2002. *Základy penologie pro policisty*. Praha: PAČR. 150 s. ISBN 80-7251-104-1.
11. FRANCEK, J., 1999. *Zločin a trest v českých dějinách*. Praha: Rybka. 463 s. ISBN 80-242-0087-2.
12. GABRIELOVÁ, J., 2017. *Metody a techniky sociální práce – Studijní text*. [online]. Jihlava: Vysoká škola polytechnická Jihlava. [cit. 2019-08-09]. Dostupné z: <http://www.vspj.cz/ISBN/Opory%20->

[%20V%C5%A0PJ/Metody%20a%20techniky%20soci%C3%A1ln%C3%AD%20opr%C3%A1ce%20-%20Gabrielov%C3%A1%20Jana.pdf](#)

13. HAESSEN, S., MERKT, H., IMBER, A., ELGER, B., WANGMO, T., 2019. Substance use and other mental health disorders among older prisoners. *International Journal of Law and Psychiatry*. 2019 (1). 20-31. ISSN 01602527.
14. HÁLA, J., 1999. *Teorie a praxe vězeňství II. Optimalizace výkonu trestu odnětí svobody*. České Budějovice: JČU V ČB. 103 s. ISBN 80-7040-376-4.
15. HAVRÁNKOVÁ, O., 2003. Případová práce. In: MATOUŠEK, O. A KOL., *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. s. 67-81. ISBN 80-7178-548-2.
16. HENDRYCH, D. A KOL., 2009. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck. 1481 s. ISBN 978-80-7400-059-1.
17. HENDRYCH, I., 2010. *Vybrané kapitoly z penologie*. Opava: Slezská univerzita v Opavě. 72 s. ISBN 978-80-7248-574-1.
18. HLADÍKOVÁ, A., 2017. Pedagogové a psychologové v československých věznicích. *Historická penologie*. 2017 (1). 2-50. ISSN 2533-8048.
19. HULMÁKOVÁ, J., 2017. K možnostem a limitům rozvoje vybraných alternativních způsobů výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody v České republice. *Trestněprávní revue*. 2017 (10). 234. ISSN 1213-5313.
20. CHLÁPKOVÁ, M., KRČMÁŘOVÁ, K., SKÁCELOVÁ, P., VRBKOVÁ, Š., 2014. *Metodika procesu případové práce*. [online] Projekt Zvyšování kvality života uživatelů sociálních služeb se zdravotním postižením ve Zlínském kraji reg. č. CZ.1.04/3.1.00/A9.00008. [cit. 2019-08-09]. Dostupné z: <file:///C:/Users/Dell/Downloads/metodika-pripadove-prace.pdf>.
21. CHMELÍK, J. A KOL., 2009. *Trestní právo hmotné: Obecná část*. Praha: Linde. 296 s. ISBN 978-80-7201-785-0.
22. CHMELÍK, J., 2009. *Rukověť trestního práva hmotného a procesního*. 2. vydání. Praha: Linde. 279 s. ISBN 978-80-7201-778-2.
23. CHUDOMEL, J., 2012. Anketa. *Sociální práce*. 12 (2). 5-6. ISSN 1805-885X.

24. JAY, J., 2017. Un rules for the treatment of women prisoners and non-custodial sanctions for women offenders (The Bangkok rules): A gendered critique. *Paper: Revista de Sociologia*, 102 (2), 215-230. ISSN 02102862.
25. JÍLOVEC, M., 2017. Trest odnětí svobody a jeho výkon (Kalvodová, V. Praha: Wolters Kluwer, 2016). *Trestněprávní revue*. 2017 (7-8), 182.
26. KALVODOVÁ, V., 1995. *Trest odnětí svobody na doživotí*. Brno: Masarykova univerzita. 91 s. ISBN 80-210-1197-1.
27. KALVODOVÁ, V., 2002. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita. 272 s. ISBN 80-210-3025-9.
28. KARABEC, Z., 1994. Nové zákony o výkonu vazby a o výkonu trestu odnětí svobody. *Právní rozhledy*. 1994(1), 10. ISSN 1210-6410.
29. KLYKORKOVÁ, M., 2009. *Možnosti a limity sociální práce ve vězeňství*. Diplomová práce: Praha: UK v Praze, Filozofická fakulta, Katedra sociální práce.
30. KORENEKOVÁ, E., 2018. Sociální práce ve věznici. *České vězeňství*. 27 (1), 14-15. ISSN 1213-9297.
31. KOVÁŘOVÁ, K., 2019. Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody jakožto jeden z možných institutů napomáhajících snazší resocializaci odsouzeného. *Trestněprávní revue*. 2019 (2), 35. ISSN 1213-5313.
32. LATA, J., 2007, *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis CZ s. r. o. 114 s. ISBN 978-80-86920-24-5.
33. LEE, C., TREACY, S., HAGGITH, A., WICKRAMASINGHE, N. D., CATER, F., KUHN, I., VAN BORTEL, T., 2019. A systematic integrative review of programmes addressing the social care needs of older prisoners. *Health and Justice*. 2019 (9). 9-154. ISSN 21947899.
34. MALÁ, D., 2003. *Vězeňství po česku*. Tišnov: SURSUM. 129 s. ISBN: 80-7323-062-3.
35. MALÝ, K., 1995. *České právo v minulosti*. Praha: Orac. 269 s. ISBN: 80-85903-

01-6.

36. MARTINEK, M., 2012. Role sociálního pracovníka a duchovního ve věznicích. *Sociální práce*. 12 (2), 29-31. ISSN 1213-6204.
37. MATOUŠEK, O. a kol., 2007. *Sociální služby*. Praha: Portál. 184 s. ISBN 978-80-7367-310-9.
38. NOVOTNÝ, O. a kol., 2003. *Trestní právo hmotné I, Obecná část*. 4. vydání. Praha: Aspi Publishing. 435 s. ISBN 80-86395-73-1.
39. PROUZA, D., 2008. Sociální práce pro pracovníky ve vězeňství a policisty. In: MOJŽÍŠOVÁ, A. *Kapitoly sociální práce v praxi*. České Budějovice: JČU v ČB. s. 11-44. ISBN 978-80-7394-074-4.
40. RADA EVROPY, 2016. *Situace doživotně odsouzených vězňů*. [online]. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. [cit. 2019-08-10]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16807074d8>.
41. ROGAN, M., 2018. Human rights approaches to suicide in prison: Implications for policy, practice and research 18 *Law and Legal Studies* 1801 Law Amanda Perry. *Health and Justice*. 2018 (15). ISSN: 21947899. DOI: 10.1186/s40352-018-0075-4.
42. ŘEZNÍČEK, I., 1994. *Metody sociální práce*. Praha: Sociologické nakladatelství. 75 s. ISBN 80-85850-00-1.
43. SEEDS, CH., 2019. Historical Modes of Perpetual Penal Confinement: Theories and Practices before Life Without Parole. *Law and Social Inquiry*. 44 (2). 305-332. ISSN: 08976546.
44. SPOLEČNOST SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ, 2006. *Etický kodex sociálních pracovníků* [online]. [cit. 2019-08-08]. Dostupné z: http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_sspcr.pdf.
45. ŠÁMAL, P. A KOL., 2012. *Trestní zákoník*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck. 3614 s. ISBN 978-80-7400-428-5.
46. TOMÍČEK, P., 2018. *Reakce Nejvyššího soudu na článek uveřejněný na titulní*

straně deníku *PRAVO* [online]. Brno: Nejvyšší soud [cit. 2019-08-07]. Dostupné z:

http://www.nsoud.cz/Judikatura/ns_web.nsf/web/Proverejnostamedia~TiskovezpravyNejvyssihosoudu~ReakceNejvyssihoSouduNaClanekUverejnenyNaTitulniStraneDenikuPRAVO~.

47. VĚZNICE VALDICE VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR, 2019. *Program zacházení*. [online]. [cit. 2019-08-10]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-valdice/onas/vykon-vezenstvi/program-zachazeni/>.
48. KUJEVSKÁ, L., DUNDROVÁ, M., 2012. Penitenciární sociální práce před propuštěním odsouzeného na svobodu. *Sociální práce*. 12(2). 13-15. ISSN: 1805-885X.

Seznam zákonů a judikatury

1. Česká republika. Listina základních práv a svobod, 1992. In Sbírka zákonů České republiky, částka 1, s. 17. ISSN 1211-1244.
2. Nález Ústavního soudu z 10. 1. 2017, sp. zn. III. ÚS 1698/14
3. Nález Ústavního soudu, III. ÚS 1250/12, [187/2012 USn.]
4. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 17. 12. 2014, sp. zn. 30 Cdo 170/2014
5. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 11. 2011, sp. zn. 7 Tdo 1408/2011
6. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody (Vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody). Částka 110/1999. [online]. [cit. 2019-08-11]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-345>
7. Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách (zákon o sociálních službách), 2019. [online]. [cit. 2019-08-08]. In: Sbírka zákonů České republiky, částka 37/2006. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108#cast8>
8. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon (zákon trestní zákon), 2019. [online]. In: Sbírka zákonů Československé socialistické republik, částka 65/1961. [cit. 2019-08-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-140>
9. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (Zákon o výkonu trestu odnětí svobody), 2019. [online]. [cit. 2019-08-11]. In: Sbírka zákonů České republiky, částka 58/1999. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169?text=z%C3%A1kon+o+v%C3%BDkonu+trestu+odn%C4%9Bt%C3%AD+svobody>
10. Zákon č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a Justiční strážci (Zákon České národní rady o Vězeňské a justiční strážci České republiky), 2019. [online]. [cit. 2019-08-08]. In: Sbírka zákonů České republiky, částka 112/1992. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-555>
11. Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon (zákon trestní zákon), 1950. [online]. [cit. 2019-03-12]. In: Sbírka zákonů republiky Československé, částka 39. Dostupné

z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/usmrceni-ranice/dokumenty/zakon86-87-1950.pdf>

12. Zákon číslo 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, 2003. In: Sbírka zákonů České republiky, částka 79, s. 4030, ISSN 1211-1244.
13. Zákon číslo 40/2009 Sb., trestní zákoník, 2009. In: Sbírka zákonů České republiky, částka 11, s. 354, ISSN 1211-1244.

Seznam zkratk

1. MS – Ministerstvo spravedlnosti
2. AIDS - Acquired Immune Deficiency Syndrome
3. HIV - Human Immunodeficiency Virus
4. GEORG - Středoevropská skupina pro výzkum veřejného mínění sídlící v Brselu
5. EVP – Evropská vězeňská pravidla
6. OSN – Organizace spojených národů
7. CPT - Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání
8. LZPS – Listina základních práv a svobod
9. TZ – Trestní zákoník